

Er læren om retfærdiggørelsen ved at være udtjent?

'Retfærdiggørelse ved tro' har lige siden reformationen været et luthersk slagord. I tide og utide fremføres slagordet som en formelagtig sammenfatning af, hvad der efter luthersk opfattelse er kernesagen i kristendommen.

Martin Luther havde som 21-årig foretaget en dramatisk kursskifte. Han havde afbrudt en uddannelse som jurist ved universitetet i Erfurt og var gået i kloster som munk. I klosteret studerede han teologi, og her tog han livtag med det store spørgsmål, som samtiden var optaget af: 'Hvad skal jeg gøre for at finde en nådig Gud?'

Bag spørgsmålet lå den tankegang, at mennesket må yde noget for at gøre sig fortjent til Guds nåde. For at opnå evig salighed skulle mennesket strenge sig an for at stå som retfærdig over for Gud på dommens dag.

Men efterhånden gik det op for Luther – ikke mindst ved læsning af Paulus' brev til romerne – at intet menneske af egen kraft kan opnå at stå som retfærdig over for Gud. Det er Gud selv, der må ikklæde os den retfærdighed, vi har brug for, og det har Gud da også gjort én gang for alle, nemlig ved Jesu Kristi sonoffer på korset. Det eneste, mennesket herefter skylder, er at tage imod retfærdiggørelsen i tro.

En temmelig støvet formulering

Denne erkendelse blev siden udmøntet i en lære om retfærdiggørelsen. Læren indtager en fremtrædende plads i folkekirkens bekendelsesgrundlag. Den udgør artikel 4 i den Augsburgske Bekendelse og lyder således:

"Ligeledes lærer de [dvs. de evangeliske prædikanter], at mennesker ikke kan retfærdiggøres over for Gud ved egne kræfter, fortjenester og gerninger, men at de retfærdiggøres af nåde for Kristi skyld ved troen, når de tror, at de tages til nåde, og at synderne tilgives for Kristi skyld, han som ved sin død har gjort fyldest for vore synder. Denne tro anser Gud for retfærdighed for sig. (Paulus' brev til Romerne, kapitel 3 og 4)."

I dag virker en sådan formulering temmelig støvet. Vi kan godt forstå, at man skal lade være med at ville retfærdiggøre sig over for Gud "ved egne kræfter, fortjenester og gerninger", men hvem kender vi, som forsøger noget sådant? Næppe nogen.

Sagen er, at vi for længst har fået ind på rygmarven – takket være flere århundreders luthersk forkyndelse og også den forkyndelse, vi møder i dagens folkekirke – at der allerede er gjort fyldest

for alle vore synder, og at der ikke fra vores side er noget at lægge til eller trække fra i forholdet til Gud.

Irrelevant i forhold til evangeliernes kernefortællinger

Ordet 'retfærdiggørelse' har ikke den store appel til os. Men derfor kunne ordet måske godt bruges til noget, når det gælder forståelsen af evangeliernes kernefortællinger? Lad os derfor se nærmere på nogle markante fortællinger:

Først børneevangeliet (Mark. 10,13-16), som lyder ved enhver barnedåb. Jesus tager de små i favn og velsigner dem, ene og alene fordi nogle voksne kommer med børnene. Man kan ikke sige, at Jesus med denne handling retfærdiggør børnene over for Gud, for det har de slet ikke brug for.

Guds Rige er jo børnenes, siger Jesus. Hvis man endelig vil tale om retfærdiggørelse, så må det være i den særlige forstand, at Jesus retfærdiggør – dvs. forsvarer – børnenes værdighed over for nogle uforstandige voksne, der ikke anså børnene for værdige til at komme i berøring med Jesus.

Den næste tekst er fortællingen om overtolderen Zakæus i Jeriko (Luk.19,1-10). Jesus er taget ind som gæst hos Zakæus og siger i den anledning: "I dag er der kommet frelse til dette hus, fordi også han er en Abrahams søn".

Handler dette udsagn mon om retfærdiggørelse? Kun i den ydre forstand, at Jesus over for de forargede borgere i Jeriko retfærdiggør eller forsvarer sit syn på Zakæus som et medmenneske, der også skal være plads til.

Til sidst lignelsen om den fortabte søn (Luk. 15,11-32). Da den fortabte søn vender hjem i pjalter som bodfærdig synder, skynder faderen sig at falde ham om halsen, kysse ham og lade fedekalven slagte til fejring af hans hjemkomst.

Er der hermed tale om retfærdiggørelse af den fortabte søn? Det kan man ikke sige, for i forholdet til faderen er spørgsmålet om den fortabte søns retfærdighed eller mangel på samme ikke inde i billedet. Faderen optræder ikke i rollen som dommer, men i rollen som far til en søn, der "var død, men er blevet levende igen".

Det hedder 'Fadervor' og ikke 'Dommervor'

Vanskeligheden med at tale om retfærdiggørelse bunder dybest set i, at begrebet hører hjemme i en retssal. Når en anklaget føres frem for dommeren, er det for at få klarlagt, om den anklagedes handlinger kan retfærdiggøres. Hvis ikke, venter straffen den anklagede.

Men evangelierne er gennemsyret af det budskab, at menneskets forhold til Gud har større lighed med forholdet mellem børn og forældre end forholdet mellem en anklaget og en dommer. Ikke uden grund hedder bønnen 'Fadervor' og ikke 'Dommervor'!

På Luthers tid havde billedet af Gud som den strenge dommer dog stadig et fast greb om sjælene. Og her kan vi se, at Luthers tale om retfærdiggørelse ved tro var en slags teologisk columbusæg.

På den ene side anerkendte Luther, at ethvert menneske er en synder, der har brug for at blive gjort retfærdig over for Gud. På den anden side anerkendte Luther også, at intet menneske kan præstere den retfærdighed, der skal til, og at mennesket derfor må overlade til Gud at udvirke den nødvendige retfærdiggørelse.

I den augsburgske bekendelse hedder det, at mennesker "retfærdiggøres af nåde for Kristi skyld ved troen, når de tror, at de tages til nåde". Retfærdiggørelsen er altså uløseligt knyttet til troen på at være taget til nåde. Men hvis troen mangler, betyder det så, at man ikke er taget til nåde? Bestemt ikke, men vi får næppe glæde af nåden, hvis vi ikke regner den for noget.

Højmesseliturgiens senmiddelalderlige verdensbillede

Spørgsmålet er så, om vores evige salighed står og falder med, om den retfærdiggørende tro er til stede i os? Bestemt ikke, men hvis vi af os selv skulle præstere en retfærdiggørende tro, så var vi stedt i samme fortvivlede situation som den unge Martin Luther, indtil han fandt udvejen for sin grænseløse angst for at blive vraget på dommens dag.

I folkekirkens højmesseliturgi er læren om retfærdiggørelsen skjult til stede i form af en kraftig fokusering på de to ord 'synd' og 'nåde'. Efter de autoriserede kollekter at dømmes – især Veit Dietrichs kollekter – er bekymringen om at klare frisag på dommens dag stadig et påtrængende tema. På det punkt har folkekirkens verdensbillede flyttet sig forbavsende lidt i forhold til senmiddelalderens verdensbillede.

På et bestemt område af folkekirkens liturgi er påvirkningen fra retfærdiggørelseslæren ganske markant, nemlig i ritualen til barnedåb. Som bekendt lader ritualen forstå, at det lille dåbsbarn i princippet selv har begæret dåben og i princippet også selv kan bekende den kristne tro med den apostolske trosbekendelses ord.

Hvorfor fastholder folkekirken ordningen med tilspørgsel af dåbsbarnet? Jo, bekendelsen skal godtgøre, at barnet besidder tro, for troen er nødvendig. Uden tro på den treenige Guds nåde kan barnet nemlig ikke blive retfærdiggjort, og uden at blive retfærdiggjort kan barnet ikke blive frelst fra den fortabelse, der følger af den arvesynd, som barnet er født med.

Men hvordan skal vi så forestille os, at den retfærdiggørende tro kommer ind i denne årsagskæde? Er det lyden af trosbekendelsen, der kalder troen frem i barnet, eller er troen måske medfødt på trods af arvesynden?

Argumenterne bag personlig tilspørgsel af dåbsbarnet nærmest drives rundt i et teologisk hamsterhjul. Jeg må spørge, om ikke den gængse retfærdiggørelseslære er ved at være udtjent og kalder på lidt teologisk nytænkning?